

Dkt. David Schreiner, Kutafakari Spade, Kipindi cha 3, Mwambie Dan Stele na Mche wa Taylor, Miunganiko Midogo

© 2024 David Schreiner na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. David B. Schreiner katika mafundisho yake kuhusu Kutafakari Spade. Huu ni kipindi cha 3, Mwambie Dan Stele na Mche wa Taylor, Miunganiko Midogo.

Sawa, tuko kwenye hotuba ya 3 sasa na tutaachana na miunganiko mipana, ambayo ndiyo tuliyozungumzia tulipozungumzia Mari na hadithi ya Gilgamesh.

Lakini sasa nataka kuzungumzia kuhusu miunganiko finyu na nataka kuanza kukuonyesha miunganiko finyu kupitia Tell Dan, Tell Dan Steele, na Annals za Senakeribu na Kumbukumbu zake za Kifalme. Tutaingia katika hilo baada ya muda mfupi, lakini haya yatakuwa tofauti kidogo kwa sababu haya yatatufikisha kwenye mambo maalum, vifungu maalum, mambo maalum ndani ya Agano la Kale. Kwa hivyo tunatumaini, ikiwa bado una wasiwasi kidogo kuhusu, ni nini hasa muunganiko mpana, natumaini kwa kujadili miunganiko finyu, na haya mawili haswa, tutaanza, kama foil karibu, utanza kufafanua ni nini hasa muunganiko finyu dhidi ya muunganiko mpana.

Kwa hivyo tena, tutazungumzia kuhusu Tell Dan Steele na Taylor Prism. Kwa kweli pia itatuingiza katika mijadala kuhusu asili ya uandishi wa historia ya kale, historia ya kale, ambayo inaonekana kama swali rahisi, ni uandishi wa historia? Naam, si rahisi sana. Ni ngumu sana na yenye maelezo mengi na tunapaswa kuelewa mambo fulani.

Tell Dan Steele ni neno la kifahari la mnara, na Tell Dan Steele ilipatikana Tell Dan wakati wa misimu ya uchimbaji ya 1993 na 1994, na ni mnara ambao haujakamilika. Tuna vipande vitatu tu vya ukubwa tofauti, na kwa ujumla, kwa ujumla si vikubwa sana. Lakini majadiliano kuhusu vipande hivyo, kwa sababu ya kile kilichosemwa, ni imara, na kweli yalikuwa hivyo, labda ya pili kwa majadiliano kuhusu Khirbet Qeiyafa, ambayo yanakumbukwa hivi karibuni. Majadiliano haya kuhusu Tell Dan Steele yamekuwa ya kushangaza tu.

Kwa njia nyingi, bado inaendelea hadi leo, lakini imepungua sana, lakini ndio, tutaingia katika hilo. Ni maandishi yaliyoandikwa, hayajaandikwa kwa Kiebrania, yameandikwa kwa Kiaramu cha Kale, na ni maandishi yaliyopatikana kwenye mnara mzuri sana wa jiwe la basalt. Vipande hivyo vinatuonyesha wazi kwamba mnara wa jiwe umevunjwa, na kila kimojawapo cha vipande hivi kilipatikana katika kile tunachokiita matumizi ya pili, ikimaanisha kwamba kilitumika kama kitu kingine.

Mbili kati yao zitapatikana kama mawe ya kuwekea lami, nyingine itapatikana kama jiwe lililotoka kwenye ukuta mkubwa. Kwa hivyo, mnara ulivunjwa vipande bilioni moja, na kisha kila moja ya vipande hivyo ilitumika kwa mambo mengine. Hii inavutia kwa sababu inatuonyesha kwamba mnara huo ulinajisiwa, na mtu akaja baada ya tukio hilo na akataka kuacha alama yake, na waliona jengo la jiwe likimtukuza mfalme fulani wa Kiaramu.

Nao walidhani, hatuhitaji hilo hapa na tunalivunja vipande bilioni moja na kutumia vipande vyote kwa kitu kingine. Lakini hata hivyo, hivi ndivyo ninavyomaanisha ninaposema liliharibiwa na vipande hivyo vikatumika tena. Tatizo na Tell Dan Steele ni kwamba kwenye Tell Dan Steele, hapa ndipo jina Daudi lilipatikana kwa mara ya kwanza nje ya Agano la Kale.

Sasa, kinachovutia kuhusu dai hili ni kwamba baada ya The Tell Dan Steele kuchapishwa, kulikuwa na makala iliyochapishwa ambayo ilidai kwamba Daudi, na kwa kweli, nadhani ni Nyumba ya Daudi, ambayo ni kifungu kile kile kwenye Tell Dan Steele, kilijengwa upya na kuonekana kwenye jiwe la Moabu. Jiwe la Moabu limekuwepo tangu karne ya 19 lakini hakuna mtu aliyejua hadi hivi karibuni kwamba Nyumba ya Daudi ilikuwa juu yake. Kwa hivyo, Tell Dan Steele haikuwa ya kwanza lakini ni mara ya kwanza jina Daudi kutajwa nje ya maandishi ya Biblia.

Hili ni muhimu sana, na linachochea mjadala kwa sababu aina hii ya ugunduzi ilitokea wakati wa kimkakati sana katika historia ya usomi. Na hebu tuwe sahihi zaidi hapa. Hili linavutia katika picha hii.

Huu ndio msemu unaozungumziwa, Beit, ambayo ni nyumba, Beit pale pale, Beit Yod Tav , Dalet Vav Dalet, Nyumba ya Daudi. Kwa hivyo msemu huo pale pale ni mnyororo wa ujenzi lakini ndivyo tunavyoangalia. Hiyo ndiyo mara ya kwanza Daudi kutajwa nje ya Biblia.

Kwa hivyo, bila shaka, wakati wowote unapokuwa na mtu mwenye ushawishi mkubwa katika maudhui ya Agano la Kale, mtu muhimu kama Musa, Yoshua, Daudi, unajua, mtu kama huyo, unapoanza kuona majina yao yakitajwa nje ya Maandiko Matakatifu, utakuwa na kila Tom, Dick, na Harry wakiandika maoni yao kuhusu hilo. Namaanisha kama Facebook ingekuwepo wakati huo, mitandao ya kijamii ingekuwepo wakati huo, nadhani mtandao ungepasuka. Ilikuwa kali sana, na hiyo ilikuwa kabla ya enzi ya mitandao ya kijamii.

Lakini hata hivyo, majibu ya ugunduzi huu yameenea kila mahali, na nitatoa maelezo kidogo hapa. Lakini hili lilikuwa bomu lililoanguka, na lilianguka kwa sababu, miaka michache tu kabla ya ugunduzi huu kutokea, ulikuwa na wanahistoria wenye ushawishi mkubwa waliotoa kauli kwamba Daudi alikuwa mtu wa kubuni. Kwamba Daudi hakuwepo kweli, pengine, hatuna ushahidi wowote wa yeye nje ya Biblia . Kwa

hivyo, Biblia inawasilisha tu mhusika huyu bora, jamaa huyu wa Daudi, ambaye labda hakuwepo hata kidogo, kama aina fulani ya kiwango.

Naam, ugunduzi huu ulisema, La, umekosea, na kwa kweli uliwapa changamoto baadhi ya watu hao. Kwa hivyo, majibu haya, kimsingi majibu yote yaliyotokea kwa kujibu Tel Dan, yalikuwa na shauku kubwa sana. Sawa? Na kwa kweli tunaweza, licha ya utofauti wa majibu yote, tunaweza kuanza kupanga majibu katika kategoria chache.

Na hapa ndipo nitakapoanzisha mjadala hapa. Kundi moja lilikuwa, je, maandishi haya ni ya kughushi au la? Sasa, mnaweza kusikia hilo na kusema, je, hilo ni swali la aina gani? Bila shaka, si la kughushi. Tazama, nimesema katika hotuba tofauti kwamba akiolojia leo ina ufahamu mkubwa sana wa kimbinu.

Imechochewa kimbinu, ikimaanisha unapopata kitu, ni bora ukiweke alama na kukiandika mara tatu iwapo kitu kitatokea kwenye nyaraka na rekodi mbili za kwanza. Kwa hivyo, tunachochochewa na, kilikuwa wapi? Mukstadha wa ugunduzi ulikuwaje? Ni nini? Nani alikipata? Na kwa hivyo, hii ni kumbukumbu ya hivi karibuni, namaanisha, hii imetokea tu ndani ya miezi michache iliyopita. Jumba la Makumbusho la watu wa Biblia, Wakfu wa Kijani, wameambiwa tu, ha, Hati zako zote za Bahari ya Chumvi, kwa kweli ni za kughushi.

Sawa? Kwa hivyo, hili ni zito sana; mamilioni na wakati mwingine mabilioni ya dola yanatengenezwa kutokana na udanganyifu. Kwa hivyo, hili ni swali halali sana. Na kwa hivyo, hili lilikuwa swali lililoibuka wakati ugunduzi huu, je, ulikuwa ni udanganyifu? Na kwa kweli ulikuwa na watu walioanzisha hoja.

Mtu mmoja haswa alibisha kwamba maandishi hayo yalichongwa kwenye jiwe na wachimbaji baada ya tukio hilo. Na ni aina tu ya shutuma za kipuuzi, lakini zipo. Na kwa bahati nzuri, makubaliano ya kitaaluma yamewarudisha watu hawa, hawa wananadharia wa njama, mahali pao.

Makubaliano ni kwamba hii si ughushi. Ni maandishi halisi. Sawa? Ugumu ni, inasema nini na inamaanisha nini? Kwa hivyo, swali hili la ughushi, ingawa ni halali, limetatuliwa.

Swali lingine la kuvutia linaloathiri maudhui, maana ya kile tunachoweza kuwa nacho, ni uhusiano wa vipande hivyo. Wachimbaji walipovipata vipande hivyo vitatu mwanzoni, waliviweka katika eneo fulani. Na mwanzoni, watu walikuwa kama, sawa, hilo linaeleweka.

Lakini basi ulikuwa na watu wengine ambao hatimaye walikuja na kusema, sijui kuhusu hilo. Labda tunapaswa kurekebisha aina hizi za mambo. Na tena, haya ni

maswali halali kwa sababu, tazama, ni vipande vitatu vya maandishi ambavyo labda vilikuwa vikubwa.

Kwa hivyo, tuna kipande kidogo tu chake. Ni kipande muhimu sana. Na jamani, laiti tungeweza kupata zaidi yake, lakini hatuna.

Lakini uhusiano wa vipande, vipande A, vipande B1, na vipande B2, unawezaje kuviunganisha? Na kwa hivyo kuna mjadala huko nje, na unaweza kuupata katika fasihi. Watu fulani huweka vipande juu ya vipande vingine. Watu fulani huweka kipande kimoja hapa dhidi ya kile kile.

Na, lakini tena, makubaliano kwa kiasi kikubwa yanaunga mkono wachimbaji na kusema hii labda ndiyo dau letu bora. Lakini kuna mjadala huko nje. Na kwa hivyo asili ya maandishi hayo, kimsingi, ni nani alikuwa mfadhili? Nani alisema, sawa, tuandike maandishi.

Tunataka kukumbuka hili. Mtu anayesimamia maandishi, tena, ndiye mfadhili wa maandishi. Hiyo ni, hiyo ni mjadala mkali sana.

Na kuna makubaliano, lakini makubaliano si ya uhakika kama hayo. Ukweli ni kwamba hatuna mtu aliyetajwa. Tuna watu waliotajwa kwenye maandishi haya, lakini hatujui ni nani aliyeidhinisha maandishi hayo.

Hatuna hilo. Sehemu ya hilo, sehemu hiyo ya maandishi, imetoweka. Kwa hivyo tumebaki tukiweka vidokezo pamoja, sawa? Tumebaki na ushahidi wa kimazingira.

Tumebaki na kubahatisha kwa njia ya kielimu. Na kuna uwezekano ambao umejitokeza waziwazi. Watu wengi wamesema, ni Ben-Hadad.

Tatizo la Ben-Hadadi, je, ni Ben-Hadadi 1, 2, au 3? Ben-Hadadi ni mfalme wa Ashuru anayejitokeza katika Agano la Kale, lakini Ben-Hadadi, ambalo linamaanisha mwana wa Hadadi, Hadadi ndiye mungu mkuu wa Waaramu. Kwa hivyo, ni mwana wa mungu wao. Hilo ni jina la jumla.

Hilo linamaanisha nini? Na wazo ni kwamba, ni Ben wangapi, je, Ben-Hadadi ni jina maalum, au linafanana zaidi na cheo cha kifalme? Je, ni kitu kingine? Kwa sababu kuna angalau Ben- Hadadi wawili tofauti , hoja inaweza kutolewa kwa Ben-Hadadi wa tatu katika Agano la Kale. Hata hivyo, kuna watu wanaosema, oh, ni Ben-Hadadi 2, Ben-Hadadi wa pili. Naam, mimi, hiyo ni, kuna mengi, kuna utata mwingi hapo, lakini hiyo ni sehemu ya majadiliano.

Watu wengi wanapotua ni mtu huyu anayelitwa Hazaeli. Hazaeli ndiye mfalme huyu wa Aramu anayekuja karibu na wakati wa Yehu. Baadhi ya watu wanakisia, nasi

tutaingia katika hili. Baadhi ya watu wanakisia kwamba Yehu huenda alikuwa katika uhusiano na Hazaeli na kumshinda Ahabu, nasaba ya Waamori.

Ni uwezekano. Lakini Hazaeli aliingia madarakani karibu na wakati wa Yehu, na kwa kweli analeta machafuko mengi kwa Waisraeli wakati huo. Kwa kweli, Hazaeli anatambulishwa kwa mara ya kwanza katika 1 Wafalme sura ya 19, naamini, ambapo Eliya anajikuta akimkimbia Ahabu na Yezebeli, anajikuta kwenye Mlima Sinai, na kimsingi Mungu anasema, unafanya nini hapa? Rudi ufanye kazi yako.

Utawatia mafuta Yehu na Hazaeli kama mfalme ajaye wa Shamu. Kwa hivyo, Hazaeli hatokei hadi baadaye baada ya kifo chake, lakini hapo ndipo tunapomtambulisha Hazaeli kwa mara ya kwanza. Hazaeli ni mtu muhimu sana.

Amezungumziwa sana katika Agano la Kale. Pia amezungumziwa mengi katika rekodi za Neo-Ashuru. Kwa hivyo, huyu ni mtu maarufu sana, anayejulikana sana, na labda ni kweli, kulingana na mpangilio wa matukio, kulingana na kile kinachosemwa, kwamba Hazaeli alikuwa mfadhili.

Yeye ndiye aliyeidhinisha maandishi haya mwanzoni. Tena, hatujui. Makisio yenye elimu na wasomi wengi wangemuunga mkono Hazael katika hilo.

Suala moja na mjadala mmoja ambao umezua utata mkubwa ni maana ya mnyororo huo wa ujenzi ambao nilikuonyesha muda mfupi uliopita. Beit Yod Tav , Dalet Vav, Dalet. Sasa, ikiwa unajua chochote kuhusu Kiebrania cha Biblia, Kiebrania cha Biblia hapo awali kiliandikwa kama konsonanti pekee.

Vokali za ndani zilikuwa baadaye kadri lugha ilivyokuzwa. Lakini vokali ni sehemu ndogo sana katika maandishi yako, hasa. Na unapoangalia maandishi haya, maandishi haya wakati wa Enzi ya Chuma nje ya maandishi ya maandiko yako, hakuna hata moja kati yao yenye vokali.

Kuna ushahidi fulani wa vokali za ndani, lakini kwa sehemu kubwa, ni konsonanti tu. Kwa hivyo, konsonanti zinazohojiwa kwenye maandishi haya ni Beit Yod Tav , ambayo hutafsiriwa kama House of, na kisha Dalet Vav Dalet, ambazo ni konsonanti zinazohusiana na jina sahihi la Daudi. Kwa hivyo, mnyororo wa muundo unasomeka kama House of David.

Sasa, tena, kama nilivyosema, ugunduzi huu ulitokea karibu wakati ambapo wasomi wenye ushawishi mkubwa walikuwa wakihoji uhalali wa kihistoria wa Daudi. Je, alikuwa mtu halisi? Je, alikuwa mtu wa hadithi? Na kwa hivyo una maandishi haya yanayokuja ambayo yanamrejelea Daudi kama mtu wa kihistoria na kumhusisha na nasaba ya kudumu, ambayo ndivyo Agano la Kale linavyofanya. Watu hawa wanaohoji historia ya Daudi kama mtu watafanyaje? Naam, waliitikia vibaya sana.

Na kwa kweli inakuwa ni utafiti wa jinsi utakavyofanya ili kuhakikisha kwamba mawazo yako hayafifia hadi kufikia hatua ambayo utasikika kama upuuzi. Kwa sababu baadhi ya mawazo yalikuwa kwamba Dalet Vav Dalet hakuwa Daudi, bali Dode, ambaye ni aina fulani ya mungu, mungu wa upendo au kitu kama hicho. Inakuwa ya kuchekesha sana hadi kufikia hatua ambapo unarudi nyuma na kujikuna kichwa na kusema unakuja na mawazo kwa sababu hutaki kuwa hivyo; hutaki kukubali kwamba labda umekosea. Lakini kimsingi ndivyo ilivyokuwa.

Kulikuwa na mazungumzo marefu na marefu. Kifungu hiki kinamaanisha nini? Tena, makubaliano yamefikiwa juu yake yanamaanisha jinsi kinavyoonekana. Nyumba ya Daudi.

Na hivyo, swali limebadilika. Kwa kweli, swali limebadilika. Tel Dan Stele hii bado ni ushuhuda muhimu sana wa maandishi katika mijadala ya kihistoria kuhusu Agano la Kale.

Lakini mjadala wa kama Daudi alikuwepo au la, kama Daudi alikuwa mwanzilishi wa nasaba ya kihistoria, huo sio mjadala unaoendelea hivi sasa. Badala yake, mjadala unafanyika kuhusu masuala ya historia na aina ya uandishi wa historia. Hasa, je, Jiwe la Tel Dan linapingana na Maandiko katika madai yake kwamba Yehu ndiye aliyeangamiza nasaba ya Waamori? Kwa sababu unaposoma katika 2 Wafalme sura ya 8, 9, na 10, ni Yehu aliyewanyamazisha familia ya Waamori, familia ya Ahabu, akawanyamazisha wote, akamnyamazisha Yezebeli, akawaua watoto wote, akaangamiza nasaba kwa sababu ndivyo alivyotakiwa kufanya.

Alipakwa mafuta kwa ajili ya hilo. Hata hivyo, katika maandishi haya, mfadhili wa Kiaramu anaonekana kuwa ndiye anayedai kushindwa na kuharibiwa na kuuawa kwa nasaba ya Waamori. Kwa hivyo, unataka timu ya nani? Team Bible au Team Tel Dan Stele? Na hapo ndipo mazungumzo yamebadilika.

Imehamishwa kutoka kwa Daudi, nasaba, hadi kwa aliyemuua. Kwa hivyo, bado inatumika. Bado inajadiliwa, lakini inajadiliwa kwa sababu tofauti.

Na tutarudi kwenye hilo kwa sababu nadhani hilo ni muhimu. Nadhani hiyo ni hoja halali kuwa nayo, lakini inatulazimisha kushindana na mienendo ya uandishi wa historia ya kale? Na uandishi wa historia ya kale ni tofauti vipi na uandishi wa historia ya kisasa? Kwa sababu tunapenda uandishi wetu wa historia. Tunapenda uandishi wetu wa historia uwe wa kisayansi, unaozingatia ukweli, n.k.

Lakini unaposhughulika na uandishi wa historia ya kale, unashughulika na mambo ambayo, kusema ukweli, yanafanywa niwe na wasiwasi. Lakini ni ukweli, na siwezi kuyapuuzi. Kwa hivyo, tena, haya yote yalizima mjadala wa kama Daudi alikuwa mtu wa kihistoria au la.

Na tena, kama nilivyosema, ili tu kuiweka kwenye slaidi hapa, inaunda mjadala, mazungumzo yanayozunguka Jiwe la Tel Dan sasa yanaunda mjadala wa thamani ya kihistoria ya Biblia kwa njia mpya. Kama nilivyosema, madai ya kihistoria ya Jiwe hilo yanapingana na Wafalme wa 2. Na ni nani aliyewa nasaba ya Waamori? Ni nani aliyewanyamazisha? Je, ni Yehu aliyekuwa mfalme wa Aramu? Au, ambapo pengine nitatupeleka, je, kuna jambo lenye mantiki zaidi linaloendelea hapa? Je, kuna jambo lingine ambalo Biblia hailikatai, lakini Biblia inabadilisha tu mwelekeo wake kwa sababu za kitheolojia? Tena, hii itatulazimisha kuzingatia tofauti za uandishi wa kihistoria katika muktadha wa kale wa Mashariki ya Karibu. Kwa hivyo, pamoja na hayo yote, tulia.

Tutarudi kwenye hili, kwa sababu tunachohitaji kuangalia sasa ni kitu kinachoitwa Taylor Prism. Sawa? Taylor Prism kimsingi ni nakala moja ya simulizi ya kihistoria ya kifalme ya Senakeribu, kumbukumbu zake, ikiwa utafanya hivyo. Sawa? Senakeribu ana angalau nakala tatu za historia yake rasmi iliyoidhinishwa ya utawala wake, na zinapatikana katika Taylor Prism, Jerusalem Prism, na Chicago Prism.

Sasa, wakosoaji wa maandishi wameangalia nakala zote tatu, na wameamua kwamba kimsingi hii ni hati moja. Kuna tofauti ndogo, tofauti ndogo, na tofauti za waandishi, lakini si kitu kinachoonyesha kimsingi kwamba tunashughulika na hati tofauti. Sawa? Inaonekana kwamba Senakeribu, wakati fulani, aliidhinisha historia yake ya kifalme, na akasema, sawa, tengeneza angalau nakala tatu zake.

Lakini masimulizi haya, masimulizi yake ya vita, alichofanya kama mfalme, haya hayazingatii tu mwaka mmoja. Kuna miaka mingi inayojadiliwa hapa. Yanaonekana kwenye kile kinachoitwa prismu za udongo, na prismu ilikua kwa njia ambayo, kimsingi, prismu ilikua kama umbo kwa sababu ingeweza kuwa na maandishi zaidi.

Inavutia sana. Kama mjadala wa pembeni, asili ya njia ya kutafakari kihistoria huko Mesopotamia. Waliandika kwenye udongo, silinda za udongo, vidonge vya udongo, na aina hizo za vitu, na inavutia kuzingatia, sawa, kwa nini walibadilika kutoka hapa hadi hapa? Lakini prism ya udongo inaonekana kuwa muhimu wakati fulani wakati wa utawala wa Senakeribu kwa sababu ya ukweli kwamba ingeweza kuhifadhi maandishi zaidi.

Sawa? Hii ni picha ya Taylor Prism hapa, na imepewa jina la kanali wa Uingereza. Sawa? Imepewa jina la kanali wa Uingereza aliyeimiliki. Hatuna uhakika jinsi alivyoimiliki.

Tunajua tu kwamba kufikia kipindi fulani cha wakati, kwa wakati fulani, kulikuwa na uchapishaji wa maudhui na Jumba la Makumbusho la Uingereza. Kwa hivyo, inaonekana kwamba kanali wa Uingereza alipata umiliki wake unaohusiana na uchimbaji huko Mesopotamia, na kisha wakati fulani, akaupeleka kwenye Jumba la

Makumbusho la Uingereza, ambapo walikuwa nao na kuchapisha yaliyomo. Tena, Taylor Prism kwa ushirikiano na Chicago Prism na Jerusalem Prism.

Sawa? Na hatimaye ndivyo ilivyotokea. Tena, utata mwingi kuhusu asili ya ugunduzi huo, jinsi ugunduzi huo ulivyotokea, na kwa hivyo hii inawafanya wanaakiolojia kuwa na wasiwasi kidogo kwa sababu hakuna, kwa kukosa neno bora, hakuna njia ya karatasi. Unajua, weka njia ya karatasi juu yake.

Hakuna hata moja kati ya hayo. Lakini yaliyomo ndani yake ni muhimu sana. Kwa hivyo tena, hati hii, mche huu wa silinda hapa, inasimulia matendo ya Senakeribu, ambaye alikuwa mfalme maarufu sana.

Alikuwa mrithi wa Sargon II. Sargon II, hapana, hapana, hapana, sivyo Sargoni II. Shalmaneser V, samahani.

Sargon II alimpa nafasi Shalmaneser V, ambaye alimpa nafasi Senakeribu. Sargon II huenda ndiye mtu aliyeiangamiza Samaria mwaka 722. Kuna mjadala kuhusu hilo, iwe ni Sargon II au Shalmaneser V. Lakini Senakeribu aliingia madarakani mwishoni mwa karne ya 8 na alikuwa tu, ndio, alifanya mengi tu.

Prism hii itasimulia hilo. Na moja ya sehemu hizo, moja ya sehemu hizo inazungumzia kampeni yake ya tatu ya kijeshi. Kwa hivyo, moja ya vipindi vigumu zaidi kwa himaya yoyote ilikuwa wakati wa mpito wa kisiasa.

Na ingawa Milki ya Neo-Ashuru ilikuwa na nguvu, hii bado ilikuwa ukweli halisi sana. Waashuri walipobadilisha wafalme, mfalme mmoja alipokufa na kutoa nafasi kwa mfalme mpya, ilikuwa wakati huo wa mpito ambapo falme hizi zote ndogo zilizokuwa chini ya mamlaka ambazo zilinyimwa haki ya kutawala Milki ya Neo-Ashuru, walisema, tutaibuka katika uasi. Na kwa hivyo kwa miaka mitatu ya kwanza ya utawala wa Senakeribu, kimsingi alikuwa akishughulika na uasi uliotokea alipopanda kiti cha enzi.

Lakini katika mwaka wa tatu, wa tatu, niseme kampeni yake ya tatu ya kijeshi, wakati wa kampeni yake ya tatu ya kijeshi, alielekeza macho yake katika eneo la Syria-Palestina. Kwa sababu kilichotokea ni muungano uliokuwa umeundwa ambao ulijumuisha Hezekia, ambao ulijumuisha baadhi ya Wafilisti, ambao ulijumuisha baadhi ya siasa zingine huko, na wakaanza kuinuka. Walianza kuwanyang'anya wafalme wanaounga mkono Ashuru.

Walianza kuwaondoa, tunaitaje hii sasa, utawala wa CIA unabadilika, kama mkitaka. Walianzisha mabadiliko ya utawala. Na kwa hivyo Waashuri hawakupenda hili.

Na hatimaye, Senakeribu alipowaua bata wake huko Mesopotamia, alisema, sawa, ni lazima niende Syria-Palestina. Ni lazima niende Syria-Palestina, si tu kwa sababu

tumekuwa tukijaribu kufika Misri kwa miaka hii yote, lakini ni lazima nishughulikie maumivu haya ya uasi wa shingo na kushughulika na mtu huyu anayeitwa Hezekia. Na hivyo maandishi yanasimulia harakati zake, harakati zake za kimfumo kuvuka ukingo wa kaskazini wa Crescent yenye Rutuba, chini ya uwanda wa pwani, kuvuka Shefela na kuelekea Yerusalemu.

Unaweza kufuatilia na unaweza kujua jinsi alivyokuwa, unajua, alipokuwa akiendelea, alikuwa akishughulikia maeneo yenye matatizo na kuwarudisha madarakani wateule wa Ashuru. Lakini anaelekea Hezekia na kuelekea Yerusalemu. Na kwa hivyo kampeni yake ya tatu ya kijeshi inaisha na yeye na juhudi zake huko Yuda na Yerusalemu, sawa? Lakini tena, kampeni hii ya tatu ya kijeshi ilikuwa jibu kwa uasi.

Tena, unamwona akipitia Foinike, chini ya pwani, akipiga uwanda wa pwani pamoja na Wafilisti, na kisha anagawanya Shefela kuvuka mabonde ili kufika Yerusalemu na Yuda. Anawaondoa wafalme na kuwaweka wafalme wanaomuunga mkono Ashuru njiani. Katika mchakato wa kufanya hivi, anaiangamiza kabisa Yuda.

Tunajua hili kutokana na rekodi ya akiolojia. Anaacha mkondo wa uharibifu katika njia yake, sawa? Na akitimiza jambo moja, anatimiza kulemaza uchumi wa Yudea na miundo ya kijamii ya Yudea, na miundombinu ya Yudea. Akiweza kujivunia jambo moja, anaweza kujivunia hilo.

Lakini kinachotokea ni kwamba anaanzisha biashara huko Lakishi. Na Lakishi, kama nilivyosema katika hotuba iliyopita, ni mojawapo ya vituo vikuu vya utawala huko Yuda. Kumbuka, kwa wakati huu, Israeli haipo tena.

Hakuna Israeli. Israeli ilifukuzwa na kufukuzwa mwaka 722. 701, ni Yuda tu.

Na kwa hivyo, Lakishi ni kituo muhimu sana. Inaonekana kwamba Senakeribu anapiga kambi yake nje ya Lakishi, na anaiharibu Lakishi. Na tunajuaje hili? Naam, shukrani kwa Austin Henry Laird, tulipata mapambo yake ya ukuta kwenye jumba lake huko Ninawi.

Na mapambo hayo ya ukuta ni vifuniko vya dhahabu vinavyoonyesha vita vya kuzingirwa vya kutisha ambavyo Senakeribu alivifanya Lakishi. Namaanisha, kuna picha mbaya na mbaya. Watu wakitundikwa, watu wakikatwa vipande vya mifupa, marundo ya vichwa, n.k.

Namaanisha, hii ni hotuba ya kuona kwa ubora wake wote. Sababu ya kuwa mapambo ya ukuta wa jumba lake ni kwamba alitaka kumtisha mtu yeyote aliyekanyaga ndani ya jumba hilo kwa kila njia inayowezekana. Na picha hizo zingewakumbusha kila mtu aliyesimama akisubiri kwamba huyu ndiye mtu utakayemwona.

Ukimsumbua, hivi ndivyo utakavyopitia. Na inavutia, watu. Inavutia kwamba anachagua kuisitiza na anachagua kusherehekea uharibifu wa jiji la pili kwa ukubwa la Yuda na sio mji wake mkuu.

Kwa hivyo, hili ni muhimu kama tutakavyolifikia hapa baada ya muda mfupi. Lakini haya yote, Mche wa Taylor, kumbukumbu za Senakeribu, masimulizi yake. Kumbuka, Mche wa Taylor unatoa maelezo ya Senakeribu kuhusu kuzingirwa kwake Yerusalemu na Yuda.

Inaongeza safu nyingine ya ustaarabu, utata, na ugumu kwa matukio yanayozunguka 701. Na, kwa kweli, tuna masimulizi mengi ya tukio hili katika Biblia yenyewe, sawa? Isaya, sura ya 36 hadi 39, anazungumzia hili. Na hata ndani ya 2 Wafalme, kuna mjadala wa, je, sisi, je, kuna masimulizi mengi hapa? Je, hii ni simulizi ya pekee? Kwa sababu unafanya nini na 2 Wafalme, sura ya 18, mistari ya 13 hadi 16, na 2 Wafalme, sura ya 8, mistari ya 37 hadi sura ya 19? Kwa sababu 2 Wafalme sura ya 18, mistari ya 37 hadi sura ya 19 inatupa picha ambazo tulikulia katika shule ya Jumapili.

Hii ni simulizi ya ubao wa flaneli ya mjumbe wa Bwana akitoka katikati ya usiku, akiwaua Waashuri 185,000 hivi. Kwa hivyo, Hezekia anaamka asubuhi iliyofuata na oh Mungu wangu, wote wamekufa. Na tunaweza kumshukuru Bwana kwa wokovu huo wa kimiujiza.

Lakini bado, mistari hiyo mitatu katika sura ya 18, mistari ya 13 hadi 16, inaonekana kupendekeza kwamba Hezekia alisalimu amri. Inazungumzia jinsi alivyoondoa vifuniko, vifuniko vya dhahabu vya hekalu. Aliondoa madini yote ya thamani kutoka kwenye hazina za kifalme na benki za kifalme, n.k.

Na akawapa Waashuri. Kwa hivyo, tunazungumzia nini hapa? Je, Hezekia alisalimu amri, au alisimama imara? Je, Yerusalemu iliokolewa, au Ashuru ililipwa? Kwa hivyo, kuna ugumu hapa, hata ndani ya maandishi. Na pale ambapo simulizi la Senakeribu linaonyesha ni kwamba linaongeza ugumu huo kwa sababu Senakeribu atazungumzia jinsi alivyomfungia Hezekia kama ndege kwenye ngome, jinsi alivyokubali malipo ya ushuru baada ya tukio hilo, watu hawa wote, watumwa na mali, n.k.

Senakeribu atazungumzia jinsi alivyokubali yote hayo kutoka kwa Hezekia huku akizungumzia uharibifu wa Yerusalemu. Atajivunia miji 46 au miji 48 aliyoiharibu, lakini hatajivunia uharibifu wa Yerusalemu. Kwa hivyo tunawezaje kuunganisha mambo haya yote? Nini kinaendelea hapa? Nini kilitokea? Naam, tunajua kwa hakika kwamba Yerusalemu ilisimama, kwamba Yerusalemu wakati huu haukuteketewa kabisa.

Tunajua kwamba Hezekia aliendelea kuwa mfalme. Kwa hivyo, tunajua kwamba Senakeribu hakufanikiwa hadi hatua fulani. Lakini vitu hivi vyote vinawezaje kutengenezwa? Je, vinaweza kutengenezwa? Tunafanya nini hapa? Ushahidi huu

wote unaoletwa kwetu na akiolojia, unaoletwa kwetu na uchimbaji wa mapema zaidi huko Mesopotamia ni upi? Haya yote yanaathirije uelewa wetu wa maandiko? Je, yanafafanua, au yanaleta hali ambayo haiwezi kuelezewa? Tunawezaje kuamini maandiko? Je, yanatuambia ukweli? Kwa hivyo, unaona matokeo yote hapa, watu.

Unaona matatizo na ugumu unaotokana. Sasa unaweza kuona jinsi Stele ya Tel Dan, iliyowaua Waamori, ilikuwa Yehu, ilikuwa Hazaeli, au ilikuwa kitu kingine? Ni nini kilichotokea kwa Yerusalemu mwaka wa 701? Unaweza kuona jinsi mambo haya yote, kutokana na akiolojia, yanavyotulazimisha kupambana na asili ya uandishi wa kihistoria, uandishi wa kihistoria wa kale. Jukumu la ufasaha katika uandishi wa kihistoria wa kale ni lipi? Asili ya usanii wa fasihi katika uandishi wa kihistoria ni ipi? Kwa sababu sisi, kama wanahistoria wa kisasa, hatupendi ufasaha.

Tunataka historia yetu iwe ya moja kwa moja, yenye ukweli, yenye nguvu, nipe, mpenzi, yenye nguvu, yenye nguvu. Lakini hiyo siyo tuliyo nayo, inaonekana. Kwa sababu ndiyo, ya King ni maandishi ya kihistoria.

Ndiyo, masimulizi ya Senakeribu ni maandishi ya kihistoria. Lakini ni tofauti. Ninaamini, na ili tu nijaribu kumaliza mambo hapa, naamini kwamba usanii unawezekana.

Lakini inawezekana ikiwa tunaelewa ubadilikaji wa lugha na usemi. Ikiwa tunaelewa kwamba usemi ulikuwa jambo muhimu katika jinsi watu wa kale walivyoandika historia yao. Ikiwa tunaelewa kwamba lugha yenyewe inaweza kuwa vigumu kueleweka kwa asili.

Tukielewa mambo hayo, basi nadhani tunaweza kufikia hatua ambapo tunaanza kuheshimu aina ya maandishi ya kihistoria ya kale, na mambo si lazima yawe hivyo, je, uko kwenye timu ya nani? Hatujengi mgawanyiko huu wa, oh, je, ni hivi au ni hivi? Na kama ni hivi, haiwezi kuwa hivi. Lazima iwe moja au nyingine kwa sababu hiyo ni ngumu. Kwa sababu naamini kwamba tukija kwenye masuala haya kama hayo, ambapo ni hivi au hivi, na ni nyeusi na nyeupe, na hakuna kitu kijivu hapa.

Nadhani tukishughulikia tatizo hilo, nadhani tutajiingiza katika tatizo la kuomba msamaha. Kwa sababu tunaweza kuiunga mkono Biblia, tunaweza kusema kwamba Biblia ni kweli.

Simulizi la Biblia ndilo muhimu. Lakini tukisema hivyo, je, tunamhusisha msomi, tukizika vichwa vyetu mchangani? Tutajifanya tu kama mambo haya hayapo hapa. Hilo ndilo tatizo la kuomba msamaha.

Tunaweza kutetea maandiko bila kupuuza mambo ambayo yanapaswa kushughulikiwa. Kwa hivyo hapa ndipo ninapotaka kwenda. Na kwa muda mfupi ujao, ninataka tu kukuelezea mambo machache.

Nami nazungumzia hili zaidi kidogo katika kitabu changu. Na kama unataka kuwa na kauli zenye uhakika zaidi kuhusu hilo, ningekuhimiza usome sura kuhusu Taylor Prism na Taylor-Dealer. Lakini nini kitatokea ikiwa tunachofanya hapa kitatokea ikiwa ushahidi huu kutoka kwa akiolojia unatulazimisha kuishi ndani ya hali ya kawaida? Nini kitatokea ikiwa kitu hiki ni kizuri kwa sababu kinatusaidia kupambana na mienendo ya aina hiyo? Nini kitatokea ikiwa uandishi wa historia ya kale ulikuwa kuhusu kusisitiza jambo fulani huku usijifanye kana kwamba mambo hayapo? Kwa hivyo, nivumilie hapa.

Kuna kitenzi kinachotumika kuelezea juhudi za Yehu katika kuangamiza ukoo wa Omridi katika 2 Wafalme sura ya 9. Sio kitenzi cha kawaida, lakini ni kitenzi kinachoonekana katika shina maalum linalotokana. Na kinamaanisha kula njama. Alikula njama.

Sasa, hakuna wakala aliyehusika. Hakuna wakala aliyetajwa waziwazi. Hatujui kama Yehu alikula njama na manabii.

Hatujui kama Yehu, hatujui kama Yehu alipanga njama na nani. Lakini maandishi yanatuambia kwamba Yehu alipanga njama ya kuwaua Waomiri . Sawa? Mfano wa karibu zaidi ni kwamba alipanga njama na manabii kwa sababu tumesoma hivi punde katika muktadha huo, tumesoma tu kuhusu nabii anayetoka kwa Elisha kumtia mafuta Yehu kwa kusudi lililo wazi la kumtia mafuta kama muuaji aliyepakwa mafuta na Mungu.

Kwa hivyo huyo ndiye mwakilishi dhahiri zaidi katika njama hiyo. Lakini nini kitatokea ikiwa kuna jambo lingine linaloendelea? Nini kitatokea ikiwa Yehu pia anakula njama na mtu mwingine? Kwa sababu ya Kiaramu katika Stele ya Tel Dan, ni vigumu kuhusisha maana tendaji na maana tendaji. Kwa hivyo, kitenzi hicho katika Stele ya Tel Dan kinachozungumzia mauaji ya mfalme huyu wa Kiaramu, Omride , kinaweza pia kusomwa kwa upole ili Omride wauawe na Kiaramu.

Inaweza kutoa kauli kwamba Waomiri waliuawa kabisa. Wazo hilo lisilojali linaturuhusu chumba hiki cha kuyumbayumba, ambacho ni muhimu sana katika usemi wa kifalme, ambacho kinataka kuzungumzia ukuu wa mfalme. Kwa hivyo, je, maandishi katika Agano la Kale yanaunda aina hii ya chumba cha kuyumbayumba kinachoturuhusu kuona mashirika mengi yakihusika, mashirika mengi yakikusanyika kwenye tukio maalum, gumu, na changamano la kihistoria? Angalia, mauaji ya nasaba ya Waomiri yangeacha athari kubwa.

Waomiri , licha ya mambo yote waliyoyafanya vibaya, waliimarisha eneo hilo na wakaruhusu Israeli na Yuda kukua, kuendelea, na kufanikiwa. Na unapoondoa nasaba hiyo, utachukua eneo hilo moja kwa moja na kuliingiza katika machafuko. Hilo ni tukio gumu la kihistoria ambalo lina matokeo mapana.

Kwa hivyo, nini kitatokea ikiwa kuna mashirika mengi, mashirika ya Kiaramu, yanayofanya kazi na vikundi vingine vya Israeli, vyote kwa nia moja, vyote kwa lengo moja, na hiyo ni kuwaondoa Waomridi kutoka kwa mlinganyo huo? Kwa hivyo, sio timu ya nani unayotaka. Unataka Team Bible au Team Tel Dan Stele, lakini badala yake, mambo haya mawili yanaunganaje ili kutupa ufafanuzi juu ya kile ambacho kinaweza kuwa kilitokea? Na nadhani kitu kama hicho kinaweza kusemwa kuhusu matukio ya mwaka wa 701 KK. Biblia inakubali ukweli kwamba ukaidi wa Hezekia ulikuwa na athari kubwa kwa jamii ya Kiyahudi na miundombinu ya Kiyahudi.

Ndiyo, kulikuwa na ubadilishanaji wa kodi kwa sababu Yerusalemu iliposimama, haikuharibiwa. Na ndiyo, Senakeribu alishindwa. Na muujiza wa tukio hilo, muujiza wa 701 KK, ulikuwa zaidi kuhusu jinsi Yerusalemu ilivyosimama wakati ambapo haikupaswa.

Na kwa hivyo, Waashuri wanazungumzia juhudi zao kwa njia maalum, wakisisitiza ukweli kwamba Senakeribu alipokea kodi hii yote, aliwapokea watumwa hawa wote, aliangamiza jamii ya Yudea, huku akijaribu kusema, hei, msiangalie hapa, msimtazame tembo wa pauni 800 chumbani, kwa sababu tembo huyo wa pauni 800 chumbani ndiye huyu. Hezekia hakuondolewa kwenye kiti cha enzi, na Yerusalemu haikutekwa nyara. Kwa hivyo, kweli, Senakeribu alifanikiwa vipi? Kwa hivyo, Senakeribu anapaswa kushughulikia hilo.

Lazima ashughulikie hilo. Na kwa hivyo, anawaambia waandishi, sawa, zingatia, zingatia kitu kingine. Sawa, ujanja wa mkono, ukitaka.

Na Agano la Kale linasema, ndio, taifa hili, jeshi hili, likifanya kazi katika kilele cha ufanisi wake wa kijeshi, lilifukuzwa kimiujiza. Na huo ndio muujiza. Na ni wa kuvutia sana.

Kwa hivyo, yote hayo, nadhani tunahitaji kuachana na wazo hili kwamba lazima liwe moja au jingine. Katika visa hivi, vilivyoonyeshwa na Tel Dan Stele na kuonyeshwa na Taylor Prism, katika visa hivi ambapo inaonekana kwamba, uh-oh, tuna utata hapa. Hapana, hapana, hapana, hapana.

Tusikubaliane na wazo hili la utata. Tufanye kazi ngumu, sawa? Tufanye kazi ngumu na tuangalie kile ambacho maandishi yanasema kweli. Maandishi yanatutaka nini? Na ni nini, na hilo linafafanuliwaje na ushahidi wa akiolojia? Katika mfano huu, ushahidi wa maandishi, shukrani kwa akiolojia.

Tena, ni kuhusu jinsi akiolojia na Agano la Kale na maudhui ya Agano la Kale yanavyoingana ili kufafanua matukio na hali ngumu sana. Kwa hivyo, katika hotuba yetu ya mwisho, tutapata zaidi kuhusu muunganiko huu mpana na mwembamba na mambo kadhaa ya kufikiria. Namaanisha, hakika sitoi ujenzi huo kwa aina yoyote ya

dai la utaalumu wa uhakika, lakini ni jambo ambalo nadhani ni mjadala mgumu na ni mjadala ambao lazima uwepo.

Lakini katika hotuba yetu iliyopita, tutapata idadi tofauti, tutaenda haraka na tutapata idadi tofauti ya uvumbuzi, na tutazungumzia asili ya muunganiko wao.

Huyu ni Dkt. David B. Schreiner katika mafundisho yake kuhusu Kutafakari Spade. Hii ni kipindi cha 3, Mwambie Dan Stele na Mche wa Taylor, Miunganiko Midogo.